

บทคัดย่อ

การใช้คำเรียกและความเปรียบเทียบกับกษัตริย์ใน “ยวนพ่ายโคลงตัน” ชี้ชัดว่ากวีใช้เพื่อช่วยสื่อและเน้นย้ำ “สาร” ด้านเชิดชูสดุดีนุญาบารมีและพระคุณสมบัติของกษัตริย์ได้แจ่มชัดและเข้มข้น ทั้งยังสะท้อนแนวคิดอันสัมพันธ์กับบริบททางสังคมสมัยอยุธยาตอนต้นอีกด้วย

Abstract

The terms of reverence and the metaphors for the King in “Yuan-Pai Klong-Dun” are obviously used to help the poet express his reverence for and loyalty to the King and to portray the King in all his power and glory. The work also reflects concepts related to the social context of the Early Ayuthaya Period.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ ใน “ยวนพ่ายโคลงตัน”

The Terms of Reverence and Metaphors for the King in “Yuan-Pai Klong-Dun”

อัครวิทย์ เรืองรอง*

“ถ้อยคำ” หรือเรียกกว้างๆ ว่า “ภาษา” นั้น เป็นส่วนสำคัญยิ่งประการหนึ่งสำหรับการศึกษาวรรณคดีหรือวรรณกรรม เพราะนอกจากจะแสดงความงดงามของวรรณกรรมแล้ว ยังเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงความรู้สึกนึกคิดระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่านอีกด้วย โดยเฉพาะวรรณกรรมร้อยกรองนั้น ผู้แต่งย่อมเลือกสรรถ้อยคำให้มีลักษณะพิเศษต่างไปจากภาษาปกติในชีวิตประจำวัน

เรื่อง ยวนพ่ายโคลงตัน มีเนื้อหาสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาตอนต้น นักวรรณคดีศึกษาจึงจัดเป็น วรรณกรรมประวัติศาสตร์ แต่เนื้อหาของยวนพ่ายตลอดทั้งเรื่องนั้น กล่าวเชิดชูสดุดีในบุญบารมีและคุณสมบัติต่างๆ ที่ดีเลิศยิ่งของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่สามารถรบชนะพระเจ้าตีโลกราชได้ และในฉบับตัวเขียนเรียกหนังสือเล่มนี้ว่า “โคลงยอพระเกียรติพระเจ้าช้างเผือก” รวมทั้งในบาทที่ 2 ของโคลงบทที่ 293 ปรากฏคำว่า “ยอ” ดังความว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กษัตริย์สุรราชเรื่อง	รศธรรม์
บรรหารยศยอชวน	พ่ายฟ้า
สมภารปราบปลอยกัลป์	ทุกทวีป
ร้อยพิภพเหลือมหล้า	อยู่เย็น

* อัครวิทย์ เรืองรอง ศ.บ.(ภาษาไทย) เกียรตินิยมอันดับสอง สงขลานครินทร์

อ.ม.(ภาษาไทย) จุฬาฯ

อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ฯ

สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ดังนั้น นักวรรณคดีศึกษาบางท่าน (เสาวณิต วิจารณ์ 2530 : 19-20, ยูพร แสงทักษิณ 2537:25) จึงจัด ยวนพ่ายโคลงตัน เป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติด้วย

บทความนี้ต้องการศึกษา “การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงตัน” เพื่อ ศึกษาว่ากวีใช้คำเรียก และความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์พระองค์ดังกล่าว ซึ่งหมายถึงสมเด็จพระบรมไตรโลก- นาทอย่างไร คำเรียก และ ความเปรียบเหล่านั้นได้สื่อความคิดความเชื่อในด้านใด โดยผู้เขียนตั้งสมมุติฐาน ไว้ว่า กวีใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์เพื่อช่วยสื่อ “สาร” อารมณ์และความคิดในด้านเชิดชู สดุดีบุญบารมี และพระคุณสมบัติของพระบรมไตรโลกนาถให้เข้มข้นและแจ่มชัดยิ่งขึ้น

บทความนี้จะแบ่งประเด็นในการศึกษาไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. การใช้คำเรียกกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงตัน
2. การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงตัน

อนึ่ง การคัดลอกตัวอย่างในบทความนี้ ผู้เขียนจะคงต้นฉบับเดิมไว้ และลำดับของเนื้อหาที่นำมา วิเคราะห์ในแต่ละบท ผู้เขียนจะย่อดังนี้ ร. หมายถึง ร่ายบทที่ และ บทที่ หมายถึง โคลงบทที่ โดยใส่ไว้ในเครื่องหมาย ()

1. การใช้คำเรียกกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงตันหรือการใช้คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น จากการศึกษาพบว่า การใช้คำเรียกเหล่านี้ กวีใช้เพื่อสื่อถึงพระคุณสมบัติและหน้าที่ต่างๆของกษัตริย์ แบ่งได้ ดังนี้

1.1 การใช้คำเรียกเพื่อบ่งบอกหน้าที่ในการปรากฏในคำว่า รัชชัตริ รัชชทรหมายถึงนักรบ เอกษัตริ หมายถึงนักรบผู้เป็นหนึ่ง และปิ่นกษัตริย์ หมายถึง ยอดแห่งนักรบ ดังนี้

เสด็จมาอุบัติใน รัชชัตริ	(ร.1)
ดำรงกรษัตริ ให้กรสารติ	(ร.1)
เอกษัตริส่องเฝ้า ใฝ่เห็นขอเห็น	(บทที่ 5)
เชิญปิ่นกษัตริย์ยกย่อง	(บทที่ 149)

1.2 การใช้คำเรียกเพื่อบ่งบอกหน้าที่ที่เป็นประมุขของกลุ่มชน ปรากฏในคำว่า บพิตร โทธิเบศร จอมราช ปิ่นเกล้า และ ปิ่นแก้ว หมายถึงหัวหน้า หรือผู้เป็นใหญ่ ดังนี้

บพิตรมหิทิมเหาฟาร	(ร.1)
เหตูปพิตรคิดกรุณา	(ร.1)
ด้วยบพิตรเสด็จ	(ร.1)
ชยบพิตรท้าวพันฟ้า	เฟือมมา (บทที่ 288)
ชยบพิตรท้าวไท	เลอศกฯ (บทที่ 290)
คุณโทธิเบศรรู้	รงสบ เมื่อใด (บทที่ 54)

แดลงปางจอมราชู์ เสด็จจดล	นันทนา	(บทที่ 67)
ทงครอกครวครยวดล	ปิ่นเกล้า	(บทที่ 133)
จักอยู๋นานแคลนเกรง	ปิ่นเกล้า	(บทที่ 155)
มาฟ่างมาพาเปน	ปิ่นแก้ว	(บทที่ 11)

1.3 การใช้คำเรียกเพื่อบ่งบอกหน้าที่ที่เป็นผู้คุ้มครองแผ่นดิน ปรากฏในคำว่าพระเจ้าหล้า เจ้าหล้า หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ปิ่นภูบาล หมายถึง ผู้ดูแลรักษาแผ่นดิน จอมนารถ ภูวนารถ หมายถึง ผู้เป็นที่พึ่งแห่งแผ่นดิน และ จอมโลกย์ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในโลก ดังนี้

เพราะพึ่งพระเจ้าหล้า	กล่าวเกลา	(บทที่ 55)
แสดงศฤงพระเจ้าหล้า	ข้าวจจร	(บทที่ 65)
หวังว่าพระเจ้าหล้า	หลังพล	(บทที่ 132)
ไปทนนเจ้าหล้าหลัง	พลพณฑ ดิงนา	(บทที่ 140)
ด้นด้นถึงเจ้าหล้า	แหล่เหลือ	(บทที่ 140)
แดลงปางปิ่นภูบาล	บิคราช	(บทที่ 61)
แดลงปางจอมนารถน้อย	ใจหวง	(บทที่ 76)
บัตพระภูวนารถเจ้า	จอมปราณ	(บทที่ 93)
แดลงปางจอมโลกย์เจ้า	จอมเลื่อง เลอศนา	(บทที่ 73)
พระเจ้าจอมโลกย์ล้า	เลอยวน ยิงแฮ	(บทที่ 200)

1.4 การใช้คำเรียกเพื่อบ่งบอกหน้าที่ที่เป็นผู้คุ้มครองคน ปรากฏในคำว่า จอมปราณ หมายถึง เจ้าชีวิต ดังนี้

อยู่ไทธิเบศรเจ้า	จอมปราณ	(บทที่ 88)
บัตพระภูวนารถเจ้า	จอมปราณ	(บทที่ 93)
วางมานบนอบเจ้า	จอมปราณ โปรดแฮ	(บทที่ 149)
กรุงลาวภาขาวเจ้า	จอมปราณ	(บทที่ 153)

1.5 การใช้คำเรียกเพื่อบ่งบอกหน้าที่ที่เป็นผู้รักษาและปฏิบัติธรรม ปรากฏในคำว่า พระทรงธรรม พระธรรม ธรรมมิตร หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ซึ่งมีธรรม ดังนี้

พระทรงธรรมมิตรแม่	พระธรรม	(บทที่ 35)
แดลงปรางธรรมมิตร	จอมปราณ	(บทที่ 75)

1.6 การใช้คำเรียกเพื่อแสดงพระคุณสมบัติว่าเป็นผู้มีบุญบารมี ปรากฏในคำว่าสมภาร หมายถึงบุญที่สะสมไว้ (เป็นผู้มีบุญบารมี) บัวบาท หมายถึง เท้าของผู้มีบุญ (เท้าของพระพุทธเจ้า) ดังนี้

สมภารปราบปลยกลปี	ทุกทวีป	(บทที่ 294)
สมภารพ้อพยงสุริย	โสภิต	(บทที่ 215)
คิดควรอ่วยแดนดล	บัวบาท พันแ	(บทที่ 131)
พลยวนแต่ยวนยง	บัวบาท พระแ	(บทที่ 151)
สบแสนคนเนืองนบ	บัวบาท พระแ	(บทที่ 176)

1.7 การใช้คำเรียกเพื่อแสดงว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ปรากฏในคำว่า สรรเพชญ สรรเพชญ ศีรสรเพชญ สรรเพชญวิโพธิ์เกล้า หมายถึง เป็นคำเรียก พระพุทธเจ้า พระเจ้า พระพุทธ พุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้า ดังนี้

เป็นพระศรีสรเพชญ	ที่อ้าง	(บทที่ 2)
สรเพชญแก้วนการทรง	สรพคาสตร	(บทที่ 37)
ระจุนนทงสามสร	เพชญถึง แกลงแ	(บทที่ 50)
ถวยแก่สรเพชญแล้ว	เลศศคุณ	(บทที่ 75)
สรเพชญกุเกลิ้นห้อง	พลทณทร	(บทที่ 94)
สรเพชญภูวนารดแล้ง	เสด็จดล ต่วนฤ	(บทที่ 97)
สรเพชญคิดไคร่หน้า	แลหลัง ด่องแ	(บทที่ 150)
สรเพชญกำหนดพยง	พิศณุ คาษณแ	(บทที่ 151)
สรเพชญเลศเลอลวง	เลศโลกย์	(บทที่ 189)
สรเพชญวิโพธิ์เกล้า	สงสาร	(บทที่ 266)
นเรศรนรินทวาริบัติ	ศรีสรเพชญ	(ร.2)
จ้งพระยศพระเจ้าเวือง	ร่อยกลปี	(บทที่ 57)
เพราะเพื่อพระเจ้าได้	ผนวชฟ้าดินยอ	(บทที่ 78)
เพื่อเกรงพระเจ้าคลิ้น	คลาพล แลพ้อ	(บทที่ 104)
ถวยแต่พระเจ้าเจ้า	แผ่นผจง	(บทที่ 133)
ขอซีหเจิญพระเจ้า	เคลื่อนครย	(บทที่ 135)
ทุกข่าวพระเจ้าเร้ง	รยบพล	(บทที่ 155)
แรงรำพึงพาลพุทธ	พรากไท้	(บทที่ 102)
พระพุทธ ยามโยคล้วน	लगชัย	(บทที่ 190)

1.8 การใช้คำเรียกเพื่อสื่อแสดงว่าเป็นตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพราหมณ์ ปรากฏในคำว่า จักรกรี หมายถึง ผู้มีจักร คือพระนารายณ์ ดังนี้

ชยชยคโยคเจ้า	จักรกรี	(บทที่ 288)
--------------	---------	-------------

1.9 การใช้คำเรียกเพื่อแสดงพระคุณสมบัติว่าเป็นต้นกำเนิดของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ปรากฏในคำว่า เหน้ไท หมายถึง ผู้เป็นต้นกำเนิดของผู้ยิ่งใหญ่ ดังนี้

ยงส์เดจเห้ไท้ ที่รงค์ (บทที่ 139)

โดยสมเดจเห้ไท้ ท่องจนยร (บทที่ 195)

1.10 การใช้คำเรียกเพื่อแสดงพระคุณสมบัติว่าเป็นผู้ที่ส่งงาม ปรากฏในคำว่า จอมเลื่อง ดังนี้

แกงปางจอมโลกยเจ้า จอมเลื่อง เลอศนา (บทที่ 73)

ครันเสด็จจั้งจอมเลื่อง โลเกษ (บทที่ 91)

ปองไปฟั้งจอมเลื่อง ไกรกว่า นันนา (บทที่ 128)

ชนนแข่งว่าจอมเลื่อง เลอราช (บทที่ 134)

1.11 การใช้คำเรียกเพื่อแสดงถึงพระราชทรัพย์ ปรากฏในคำว่า พระเจ้าข้างเมือก ดังนี้

ยามโยคพระเจ้าข้าง เมือกย้าย ลีลา (บทที่ 256)

พระมหากษัตริย์ต้องทรงมีพระราชทรัพย์ เพราะนอกจากจะเป็นการแสดงพระเกียรติยศ ยังแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองสมบูรณ์มั่งคั่ง พระราชทรัพย์นี้หมายรวมถึงพาหนะ ซึ่งใช้ในการสงคราม เช่น ช้าง และม้า เป็นต้น

ในไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงบุญบารมีของพระยาจักรพรรดิราชในชมพูทวีปว่ามีแก้วคู่บารมี 7 ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ดวงแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว “แก้ว” ในที่นี้ใช้เพื่อแสดงความสำคัญของวัตถุ หรือ บุคคลว่ามีความเลอเลิศวิเศษสุด

อนึ่ง หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (2534 : 229) กล่าวว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ช้างเผือก เมื่อปีเถาะ จุลศักราช 833 (พ.ศ.2014) ซึ่งเป็นช้างเผือกเชือกแรกที่ปรากฏในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

การที่กวีใช้คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า “พระเจ้าข้างเมือก” นอกจากจะแสดงพระเกียรติยศแล้วยังเป็นการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริง และยังเป็นการโยงไปสู่แนวคิดเรื่องบุญบารมีของพระองค์เทียบกับพระยาจักรพรรดิราชในไตรภูมิพระร่วงที่ทรงมีช้างแก้วคู่บุญบารมี

จากการศึกษาการใช้คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น สะท้อนให้เห็นว่ากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีบุญบารมีสูงส่งกว่าสามัญชนทั่วไปเพราะต้องทรงปฏิบัติพระภารกิจอันหนัก และต้องมีพระคุณสมบัติอันดีเลิศยิ่ง ในด้านพระภารกิจหรือหน้าที่นั้นกวีใช้คำเรียกพระองค์อย่างหลากหลาย เพื่อสะท้อนพระภารกิจหลายประการคือในฐานะนักรบหรือยอดของนักรบ ปรากฏในคำว่า เอกษัตริ์ ปิ่นกษัตริ์ ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขหรือหัวหน้าของประชาชน ปรากฏในคำว่า บพิตร ไหธิเบศร จอมราชปิ่นเกล้า ปิ่นแก้ว ในฐานะของผู้คุ้มครองคน ปรากฏในคำว่า จอมปราด และในฐานะของผู้รักษาและปฏิบัติธรรม ปรากฏในคำว่า พระทรงธรรม พระธรรม และ ธรรมิศร เป็นต้น

ในประเด็นของผู้รักษาและปฏิบัติธรรมของพระองค์นี้ แม้จะพบในคำเรียกไม่มากนัก แต่กวีให้ความสำคัญต่อการเป็นผู้รักษาและปฏิบัติธรรมของพระองค์อย่างมาก ดังที่กวีกล่าวไว้ในโคลงบทที่ 10 ว่า “พระมาก่อนรมาครองโลกย” และได้พรรณนาว่าพระองค์ทรงเป็นผู้รอบรู้และปฏิบัติในหลักธรรมอย่างละเอียดและเป็นระบบด้วยกลวิธีการ “เล่น” กับภาษาในลักษณะ “กลบท” ตั้งแต่หนึ่งถึงสิบ ปราภฏในโคลงบทที่ 12 ถึงบทที่ 21 (จำนวน 20 บท) ซึ่งชี้แสดงและเน้นย้ำว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงยึดมั่น และปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะหลักธรรมในพุทธศาสนา เพราะกษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะด้วย

ในด้านพระคุณสมบัตินั้น กวีใช้คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อชี้ให้เห็นว่าทรงเป็นผู้มีบุญบารมี ปราภฏในคำว่า สมภาร และ บัวบาท ใช้เพื่อแสดงว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ปราภฏในคำว่า สรรเพ็ชญ ศรีสรรเพ็ชญ สรรเพ็ชญวิโพธิ์เกล้า พระเจ้า พระพุทธ พุทธ ซึ่งพบในความถี่สูงกว่าการใช้คำเรียกเพื่อสื่อพระคุณสมบัติด้านอื่น และรวมการใช้คำเรียกว่า บัวบาท หมายถึงเท้าของผู้มีบุญโดยนัยคือเท้าของพระพุทธเจ้านั่นเอง รวมทั้งการใช้คำเรียกว่า สมภาร หมายถึงบุญที่สะสมไว้คือเป็นผู้มีบุญบารมี การใช้คำเรียกเพื่อแสดงพระราชทรัพย์ปราภฏในคำว่า พระเจ้าข้างเขมือก ซึ่งนอกจากจะเป็นคำที่บันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์แล้วยังสืบชนบ เรื่องบุญบารมีของพระยาจักรพรรดิราชในไตรภูมิพระร่วงอีกด้วย การใช้คำเรียกพระคุณสมบัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถข้างต้นนี้ สื่อสะท้อนแง่คิด “พุทธราชา” ได้อย่างแจ่มชัด การใช้คำเรียกเพื่อแสดงว่าเป็นตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งสะท้อนแง่คิด “เทวราชา” ปราภฏเพียงคำเดียว คือ เจ้าจักรี

2. การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยุวนพ่ายโคลงฉันท์ ความเปรียบนั้นเป็นลักษณะของการใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างพลังให้แก่การสื่อสาร “พลัง” ในที่นี้เกิดจากความพริ้งพรายของถ้อยคำที่สามารถสื่ออารมณ์และความคิดได้อย่างลึกซึ้งซับซ้อนความเปรียบจึงเป็นกลวิธีที่สำคัญยิ่งที่ทำให้เห็นภาพชัดเจน และเป็นการเน้นย้ำความรู้สึกนึกคิดในประเด็นที่จะกล่าวให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

จากการศึกษาการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นพบว่ากวีนิยมใช้ 3 ประเภท คือ ความเปรียบอุปมา ความเปรียบอุปลักษณ์และความเปรียบอุปพจน์

2.1 ความเปรียบอุปมา (Simile) หรือเรียกอีกอย่างว่า ความเปรียบแสดงแนวเทียบ คือ ความเปรียบที่ต้องการอธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยนำไปเปรียบกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมักเน้นรูปธรรมที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว สิ่งที่น่ามาเทียบกันเป็นสิ่งที่เห็นได้ว่ามีส่วนพ้องต้องกันอยู่ ความเปรียบชนิดนี้สังเกตได้จากคำแสดงการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน ดัง ดุจ เสมือน เป็นต้น (ดวงมน จิตรจำนงค์ 2527 : 169) ความเปรียบอุปมาเกี่ยวกับพระบรมไตรโลกนาถมีลักษณะดังนี้

2.1.1 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับเทพเจ้าสำคัญของพราหมณ์ เทพเจ้าที่น่ามาเปรียบมากที่สุด คือเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สามพระองค์ ได้แก่ พระศิวะ พระวิษณุ และพระพรหม และยังมีเทพเจ้าอื่นๆ เช่น พระอินทร์ พระอาทิตย์ พระพิฆเนศ พระยม พระกามเทพ ความเปรียบลักษณะดังกล่าว แบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ดังนี้

2.1.1.1 เปรียบหน้าที่ของพระบรมไตรโลกนาถ ในด้านการทวงแทน (สงวน) กับ พระพรหม หน้าที่ในการดูแลรักษาความสงบสุขของประเทศชาติกับพระพิฆณุ และหน้าที่ในการบำบัดความทุกข์ยากกับพระอิศวร ดังนี้

พระกฤษฏีสงวนโลกพิฆง	พระพรหม	
พระรอบรักษพองพิฆณุ	ผ่านเฝ้า	
พระผลลาญพ่างพระสยม	ภูวนารถ ไล่แฮ	(บทที่ 32)

2.1.1.2 เปรียบพระคุณสมบัติ ของพระบรมไตรโลกนาถด้านที่มีความเที่ยงธรรม ในการลงโทษผู้กระทำผิด ดุจเดียวกับพระยม (พญาโดยธรรม)

พระทรงธรรมมิครแม่	พระธรรม	(บทที่ 35)
พระทรงทัณฑทาสพิฆง	ยมบุทศ ยิงแฮ	(บทที่ 38)

2.1.1.3 เปรียบพระคุณสมบัติของพระบรมไตรโลกนาถด้านปัญญาว่า ปราดเปรื่อง รุ่งเรือง สว่างไสวราวกับแสงของพระอาทิตย์ที่ให้ความสว่างไสวไปทั่วสกลจักรวาล เปรียบพระสุรเสียงดุจเสียงของพระพรหม มีพระสิริโฉมงดงามราวกับกามเทพ และมีพระวรกายที่มีรัศมีแจ่มจรัสดุจพระอินทร์

พระเบญญไญภาคพิฆง	ทินกร	
พระสำนยงปานสวร	สีหน้า	
พระโคมเจลกศรีสมร	ภิมภาคย์ ไล่แฮ	
พระแจ่มพระเจ้าจ้า	แจ่มอินทร	(บทที่ 33)
พระญาณพ่างพนนแสง	แสงรอบ เรืองแฮ	(บทที่ 35)

2.1.1.4 เปรียบเทียบพระคุณสมบัติของ พระบรมไตรโลกนาถ ว่า ทรงรอบรู้ในเรื่อง ช้างเอกพระพิฆเนศวร

การช้างพิฆเนศวร	ปุนปาน ท่านนา	(บทที่ 39)
-----------------	---------------	------------

2.1.2 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้าหรือตัวแทนความเชื่อทางศาสนาพุทธ

2.1.2.1 เปรียบหน้าที่ของพระบรมไตรโลกนาถ ในด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือ (โปรด) กับพระพุทธรเจ้า

พระโปรดพองพระเจ้า	โปรดปราน	(บทที่ 32)
-------------------	----------	------------

2.1.2.2 เปรียบพระคุณสมบัติของพระบรมไตรโลกนาถในด้านที่ทรงทำนวยเหตุการณ์อย่างแม่นยำ คุงเดียวกับพระพุทธเจ้า (มุนีวงศ์) ที่ทรงมีญาณหยั่งรู้

เซองโหรเหนมแน่มแน่ม

มุนีวงศ์

(บทที่ 45)

2.1.2.3 เปรียบพระคุณสมบัติของพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงมีบุญบารมีจนทำให้ยุคสมัยของพระองค์นั้น บ้านเมืองอยู่ในสภาพที่สงบสุขร่มเย็น เช่นเดียวกับยุคของพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ข้างหน้า

อันอยู่โดยยุติพิียง

ฟ่างอารีย์

(บทที่ 7)

2.1.3 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับตัวละครในวรรณคดีของอินเดีย ซึ่งตัวละครเหล่านี้มีคุณสมบัติเป็นที่น่ายกย่องในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น

2.1.3.1 ตัวละครในมหากาพย์

2.1.3.1.1 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่า ทรงเป็นผู้เสียสละ (ปรตยาค) คุง

พระกรรณ

พระทรงปรตยาคพิียง

พระกรรณ

(บทที่ 34)

พระกรรณ หรือกรรณะ เป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในมหากาพย์ยุทธ์ เป็นโอรสของสุรยเทพ เกิดแต่นางกุนตีซึ่งนางเป็นขนิษฐาของเหล่าปาดทพ กรรณะเติบโตเพราะนายสารถีรับเอาไปเลี้ยง จึงไม่มีใครรู้ว่าเขาเป็นพี่ชายของเหล่าปาดทพ กรรณะมีเกราะของสุรยเทพติดตัวมาตั้งแต่เกิดต่อมาพระอินทร์แปลงกายมาขอเกราะ กรรณะก็ยอมสละให้โดยดี จึงได้รับฉายาว่าเป็นผู้บริจาควทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนมี (วิสุทธ์ บุษยกุล 2540 : 134)

2.1.3.1.2 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่า ทรงสามารถและชำนาญการใช้ธนูเป็นอาวุธ เหมือนพระพิศม

พระทรงเสชณฉัน

พระพิศม

(บทที่ 34)

พระพิศม หรือภิชมะ เป็นโอรสของราชาคานตนุ กับแม่คงคา เดิมมีชื่อเรียกว่าคานตนพ (सान-ตะ-นบ) เหตุที่ได้ชื่อว่าภิชมะเพราะตั้งปณิธานต่อทวยเทพบนสรวงสวรรค์ว่าจะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อพระชนก โดยสละความเป็นรัชทายาท และไม่เกี่ยวข้องกับหญิงใดเลย เทพบนสรวงสวรรค์จึงเปล่งเสียงสาธุการและอุทานว่า “ภิชมะ! ภิชมะ!” แปลว่า “น้ำใจเด็ดขาดน่ากลัวเหลือเกิน” ภิชมะเป็นตัวละครที่เชี่ยวชาญในการใช้อาวุธทุกชนิด โดยเฉพาะในการยิงธนู (วิสุทธ์ บุษยกุล 2540 : 135-136)

2.1.3.1.3. เปรียบพระบรมไตรโลกนาถ ว่า ทรงสามารถและชำนาญการใช้
คทาเป็นอาวุธ ดุจเดียวกับกิมะ

ทรงศาหามกิม

เลอคลื่น

(บทที่ 38)

กิมะ หรือกิมเสน เป็นปาดนทพองค์ที่ 2 ถัดจากอุษิษฐิระ เป็นโอรสของพระพายกับนางกุนตี มี
ร่างกายดำย่ำล่ำสัน และแข็งแรงที่สุดในบรรดาพี่น้องปาดนทพทั้ง 5 เคยชนะรากลษและปีศาจร้ายต่างๆ มา
นับไม่ถ้วน กิมะเป็นตัวละครที่เชี่ยวชาญในการใช้คทาเป็นอาวุธ ดังตอนที่ต่อสู้กับทुरโยธน์ กิมะใช้คทาตี
ทुरโยธน์จนสะโพกแตกและพ่ายแพ้ไป (วิสุทธ์ นุษยกุล 2540 : 133-134)

2.1.3.1.4 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงชำนาญการศึกเหมือน
พระกฤษณะซึ่งใช้กลยุทธ์ทำให้กองทัพฝ่ายทुरโยธน์พ่ายแพ้

กสิริรณแมนพียง

พระกฤษณะ

(บทที่ 40)

พระกฤษณะ เป็นลุงของปาดนทพทั้ง 5 เพราะเป็นที่ของนางกุนตีเป็นสารทิษบรตศึกให้กับฝ่าย
ปาดนทพ เนื่องจากกำลังรบของฝ่ายทुरโยธน์เป็นต่อฝ่ายปาดนทพใน อัตร่า 11 ต่อ 7 ซึ่งนับว่าได้เปรียบมาก
พระกฤษณะจึงต้องใช้กลยุทธ์จนทำให้ฝ่ายทुरโยธน์พ่ายแพ้ในที่สุด (วิสุทธ์ นุษยกุล 2540 : 138)

2.1.3.1.5 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงมีอำนาจเหมือนพวกปาดนทพ
ที่พวกเกรเทพเกรงกลัว

พยางปาดนทพอิถิก

ทรงเดช

ที่คนเคารพใช้

ข่าวชยรร

(บทที่ 89)

2.1.3.2 ตัวละครในรามายณะ

2.1.3.2.1 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงมีฤทธานุภาพ ทรงรบชนะ
พระเจ้าติโลกราช เช่นเดียวกับพระรามที่สามารถปราบทศกัณฐ์ (ราพ) ได้สำเร็จ

พระฤทธิพิฆาตพระราม

รอนราพ ไล่แฮ

(บทที่ 36)

2.1.4 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับราชาแห่งสัตร์ ว่าทรงแก้ลวงล้า ว่องไว ดุจราชสีห์

พระแก้วนกลกรสร

แก้วนกล้า

(บทที่ 35)

2.1.5 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงอดทนหนักแน่น เสมอแผ่นดินทั้ง 4 ทวีป

ระกษมาเสมอหล้า

สี่แดน

(บทที่ 35)

2.2 ความเปรียบอุปลักษณ์ (Metaphor) หรือเรียกอีกอย่างว่าความเปรียบเทียบเนวเทียบ คือ ความเปรียบแสดงลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งแทน (ดวงมน จิตรจักษ์ 2527:172) หรือ หมายถึง การนำชื่อหรืออาการหรือลักษณะของสิ่งหนึ่งไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่งเป็นการชักจูงความคิดให้คล้ายคลึงกัน (ครูสภา 2509:196)

จากการศึกษายวนพ่ายโคลงต้น พบว่า กวีเปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่าเป็นพระพุทธเจ้าด้วยความเปรียบอุปลักษณ์โดยปรากฏคำว่า ศรีสรรเพชญ์ สรรเพชญ์ สรรเพชญ์วิสุทธิเกล้า พระเจ้า พระพุทธ ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้า ปรากฏในความดีสูง ทั้งยังพบการใช้คำว่าสมถรรซึ่งหมายถึงพระที่เป็นเจ้าอาวาสหรือบุญที่สะสมไว้อีก 2 แห่ง และใช้คำว่าบิณฑบาต หมายถึง เท้าของผู้มีบุญคือเท้าของพระพุทธเจ้า อีก 3 แห่ง ดังนี้

เป็นพระศรีสรรเพชญ์	ที่อ้าง	(บทที่ 2)
สรรเพชญ์แก้วนงการทรง	สรรพศาสตร์	(บทที่ 37)
ประจวบหนองสามสรร	เพชญ์ถึง แดงแฮ	(บทที่ 50)
ถวายแก่สรรเพชญ์แล้ว	เลอศคุณ	(บทที่ 75)
สรรเพชญ์ยอดศุกรราชัน	แสนเดช	(บทที่ 94)
สรรเพชญ์กุเกลิอนห้อง	พลพญนทร	(บทที่ 97)
สรรเพชญ์ภูวนารดแล้ง	สด็จดล ต่วนญา	(บทที่ 150)
สรรเพชญ์ก้านดพองพิศณ	คาสณแฮ	(บทที่ 179)
สรรเพชญ์เลอศเลอลวง	เลอโลกย์	(บทที่ 189)
สรรเพชญ์วิสุทธิเกล้า	สงสาร	(บทที่ 266)
นเรศวรวิมลราชธิดศรีสรรเพชญ์		(ร.2)
เพราะเพื่อพระเจ้าได้	ผนวชฟ้าดินยอ	(บทที่ 78)

พระยศพระเจ้าเรือง	ร่อยกัลป์	(บทที่ 57)
เพื่อเกรงพระเจ้าคลีน	คลาพล แลพ้อ	(บทที่ 104)
ถวายแต่พระเจ้าเจ้า	แผ่นผจง	(บทที่ 133)
ขอชีพเชิญพระเจ้า	เคลื่อนครยว	(บทที่ 135)
ชุกข้าวพระเจ้าเร็ง	รยบพล	(บทที่ 155)
แรงรำพึงพาลพุทธ	พรากไท้	(บทที่ 102)
พระพุทธยามโยคล้วน	วางชัย	(บทที่ 190)
สมภารปราบปลยกัลป์	ทุกทวีป	(บทที่ 294)
สมภารพ้อพยงสุริย	ไสภิต	(บทที่ 295)
คิดควรช่วยแดนดล	บัวบาท พันแฮ	(บทที่ 131)
พลยวนแต่ยวนยง	บัวบาท พระแฮ	(บทที่ 151)
สบแสนคนเนืองนบ	บัวบาท พระแฮ	(บทที่ 176)

น่าสนใจที่ว่า การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับพระบรมไตรโลกนาถ ในส่วนที่เป็นความเปรียบอุปลักษณ์นี้ จะพบเฉพาะส่วนที่กวีเปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้าเท่านั้น โดยใช้ในลักษณะที่เป็นคำเรียก

2.3 ความเปรียบอติพจน์ (Hyperbole) เป็นความเปรียบที่สื่อความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเป็นนามธรรม ให้ปรากฏออกมาด้วยถ้อยคำที่มีความหมายเกินจริง เป็นความเกินจริงอย่างตั้งใจ เพื่อสื่อความหมายเกินกว่าความหมายโดยพยัญชนะ และเพื่อสื่อความเข้มข้น หรือน้ำหนักของสารให้เทียบเท่าที่ปรากฏจริงๆ ในจินตภาพ (ดวงมน จิตรจันงค์ 2527:181)

จากการศึกษายวนพ่ายโคลงต้น พบว่ากวีเปรียบพระบรมไตรโลกนาถด้วยความเปรียบอติพจน์ ดังนี้

2.3.1 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงอุบัติในโลกมนุษย์ ว่าทรงมีฤทธาานุภาพยิ่งกว่าพระอิศวร ทั้งทรงทำให้ทวีปทั้ง 4 เกษมผาสุก มนุษย์ และเทพยดาต่างเกรงกลัว และแซ่ซ้องสรรเสริญ ดังนี้

ทุกท้าวตินบนแครง	กราบเกล้า	(บทที่ 5)
พระมาเกิดเกษมภพ	ทั้งสี่ เสบอยแแส	(บทที่ 7)
พระมาแมนสาธุส้อง	ถวายพร เพิ่มแแส	(บทที่ 8)
พระมายิ่งแมนรุทธิ	เรื่องเดช	(บทที่ 9)
ยากนซ์เฑพยู	ไกรกรรติ กิติ	
พนมมวลธเมธาเขาว	ขั้วมาได้	(บทที่ 82)

2.3.2 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่ามีเกียรติยศสูงส่งยิ่งกว่าพระพรหม และเกรียงไกร แม้ไพศาล เหนือกว่ารัศมีของพระอาทิตย์ที่ซจรจายไปทั่วจักรวาล หรือเปรียบพระเกียรติยศของพระบรมไตรโลกนาถว่าแผ่ขยายไปถึง 13 โลก และมากพันที่จะพรรณนา ให้ละเอียดลึกซึ้งได้

พระมายศโยคพัน	พรหม	(บทที่ 11)
ยศพระฉายผ่านพัน	พนแสง	(บทที่ 101)
พระยศพ้อทานหัต	ไตรโลกย	(บทที่ 287)
พระยศยศโยคพัน	พิษฎาร	(บทที่ 81)

2.3.3 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่า ทรงคุณความดีอย่างยิ่งยวดจนแผ่ไปทั่วแผ่นดิน และแผ่นดิน ทำให้ฟ้าและดินต้องเกรงกลัวจนต้องสรรเสริญเยินยอ

พระคุณพระครอบฟ้า	ดินขาม	(บทที่ 36)
แดงปางพระลัยงโลก	ครองธรรม	
เกษมอโยทธยายง	ยิ่งฟ้า	(บทที่ 65)

แกลงปางท่วยบรรพ
เพราะเพื่อพระเจ้าได้

ทำอ่า องค์น่า
ยแนวฟ้าดินยอ

(บทที่ 78)

2.3.4 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่า ทรงเป็นผู้มีบุญบารมีอย่างสูงส่งจนสามารถดับทุกข์ได้
ทั้ง 4 ทวีป จนอยู่อย่างสงบสุขร่มเย็น

สมภารปราบปลยกัลปี
ร้อยพิภพเหลือมหล้า

ทุกทวีป
อยู่เย็น

(บทที่ 294)

2.3.5 เปรียบพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงหนักแน่นอดทนเสมอด้วยแผ่นดินทั้ง 4 ทวีปรวมกัน
พระกษมาเสมอหล้า

สี่แดน

(บทที่ 35)

จากการศึกษาการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพบว่ากวีนิยมใช้ความเปรียบ 3
ประเภท ซึ่งเป็นความเปรียบที่พบอย่างแพร่หลายในวรรณคดีไทยคือ ความเปรียบอุปมา ความเปรียบ
อุปลักษณ์ และความเปรียบอติพจน์

ความเปรียบอุปมา พบว่ากวีนิยมเปรียบพระคุณสมบัติด้านใดด้านหนึ่งของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
กับสิ่งที่นำมาเปรียบซึ่งมีคุณสมบัตินั้นได้แก่ เทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม
พระองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ และ พระอิศวร และเทพเจ้าอื่นๆ คือ พระยม พระอาทิตย์ พระกามเทพ
พระอินทร์พระพิฆเนศ ในคุณสมบัติด้านต่างๆ ตามลำดับดังนี้ การทวงแค้น (สงวน) โลกการรักษาดูแลโลก
การบำบัดทุกข์ของพสกนิกร ความเที่ยงธรรม ปัญญาอันปราดเปรื่อง สำเนียงอันไพเราะ พระสิริโฉมอันงดงาม
พระวรกายที่แจ่มจรัส ความรอบรู้ในสรรพศาสตร์ นอกจากนั้นยังเปรียบพระคุณสมบัติของสมเด็จพระบรม-
ไตรโลกนาถกับตัวละครในวรรณคดีของอินเดีย 2 เรื่อง คือ เรื่อง มหาภารต ได้แก่ พระกฤษณะ ในด้าน
คุณธรรมความเสียสละ พระภีষมะ ในด้านทรงชำนาญการใช้ธนู พระภีษมะในด้านทรงชำนาญการใช้คทา และ
พระกฤษณะ ในด้านทรงชำนาญการใช้กลยุทธ์ในการทำสงคราม เรื่องรามายณะ คือ พระราม โดยเปรียบเทียบ
รบชนะของพระบรมไตรโลกนาถต่อพระเจ้าติโลกราช กับ พระรามรบชนะทศกัณฐ์ ความเปรียบข้างต้นทั้งนี้
เปรียบกับเทพเจ้า และตัวละครในวรรณคดีของอินเดียที่พบ 16 แห่งนี้ เป็นความเปรียบที่เป็นคติศาสนา
พราหมณ์และสะท้อนแนวคิด “เทวราชา” คือ มองพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นองค์อวตารของเทพเจ้าของพราหมณ์

ความเปรียบอุปมาที่พบอีกลักษณะหนึ่ง คือเปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้า ซึ่งพบ
3 แห่ง คือ เปรียบในด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์(โปรด) เปรียบในด้านที่ทรงรอบรู้ได้เอง และเปรียบในด้าน
ของสภาพบ้านเมืองในยุคสมัยของพระองค์ว่า สงบสุข ร่มเย็น รวากับยุคของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่ง
หมายถึงพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ข้างหน้าความเปรียบเหล่านี้สะท้อนแนวคิด “พุทธราชา”

ความเปรียบอุปลักษณ์ พบว่ามีลักษณะเด่นมาก เพราะกวีใช้เพื่อเปรียบพระบรมไตรโลกนาถกับพระพุทธเจ้าหรือคำที่สื่อนัยว่าหมายถึงพระพุทธเจ้าเท่านั้น ความเปรียบอุปลักษณ์นี้จะเป็นอุปลักษณ์โดยนัย หรือ Implicit Metaphor (ทองสุก เกตุโรจน์ 2529:119) ซึ่งตำราบางเล่ม เรียกชื่อแยกออกไปต่างหากว่า อธินามนัย หรือ Metonymy (กาญจนา นาคสกุล และคณะ 2524:204) คืออุปลักษณ์ที่เกิดจากการใช้คำเรียกรวมๆ แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ปรากฏในคำเรียกเหล่านี้คือ สรรเพ็ชร ศรีสรรเพ็ชร สรรเพ็ชญ์โพธิ์เกล้า พระเจ้า พระพุทธ พุทธสมภาร และ บัวยาท คำเหล่านี้ปรากฏในความถึถึง 24 แห่ง ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนแง่คิด “พุทธราชา” ทั้งหมด

ความเปรียบอติพจน์ พบว่ามีลักษณะเด่นในแง่ที่กวีมักกล่าวซ้ำย้ำเน้นว่าพระพุทธานุภาพ พระเกียรติยศ และพระบุญบารมี ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยิ่งใหญ่มากว่า (กวีใช้คำว่า พัน ยิ่ง ทานทัด) เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของศาสนาพราหมณ์คือพระอิศวร พระพรหม และพระวิษณุ พระคุณสมบัติอันเลิศยิ่งทำให้ทวีปทั้งสี่เกษมผาสุก และขจรขยายไปจนถึง 3 โลก ทั้งมนุษย์และเทพยดาต่างเกรงกลัว และร่วมกันแซ่ซ้องสรรเสริญ

จากการศึกษาการใช้คำเรียก และ ความเปรียบ เกี่ยวกับ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในยวนพ่ายโคลงต้น พบว่ากวีได้สะท้อนแง่คิดเกี่ยวกับกษัตริย์ไว้อย่างน่าสนใจ แง่คิดดังกล่าวคือ แง่คิดเกี่ยวกับ “เทวราชา” และ “พุทธราชา” ซึ่งเป็นแง่คิดที่ผสมผสานกัน แต่การผสมผสานนั้น สัดส่วนของ “พุทธราชา” แจ่มชัดและเข้มข้นกว่า เพราะปรากฏทั้งในส่วนที่เป็นการใช้คำเรียก และความเปรียบ โดยเฉพาะความเปรียบอุปลักษณ์นั้นเห็นชัดที่สุด เพราะแม้กวีจะกล่าวว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีกำเนิดมาจากเทพทั้งสิบเอ็ดองค์ ดังปรากฏในโคลงบทที่ 1 ว่า

พรหมพิชณูบรมคเจ้า	จอมเมรุ มาคแฮ
ยัมเมศมารุตอร	อาสนม้า
พรุณคณิกเพนทรา	สุรเสพย
รื่องรวีวรจ่า	แจ่มจันทร

และเปรียบพระคุณสมบัติ และพระภารกิจหน้าที่กับเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ หรือกับตัวละครในมหากาพย์ ทั้ง 2 เรื่องของอินเดียด้วยความเปรียบอุปมา อันสะท้อนแง่คิด “เทวราชา” ก็ตาม แต่ในโคลงบทที่ 2 กวีใช้ความเปรียบอุปลักษณ์เรียกเทพทั้ง 11 องค์ว่า พระศรีสรรเพ็ชญ์ ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้า อันเป็นการย้ำเน้นความเป็น “พุทธราชา” ให้เหนือกว่า ดังความว่า

เอกาทสเทพแล้ง	เอองค์
เป็นพระศรีสรรเพชญ์	ที่อ้าง
พระเสด็จดำรงรักษ	ลัยงโลกย
ทุกเทพทุกท้าวไหว้ว	ช่วยไชยฯ

ความเปรียบอุปลักษณ์ เป็นความเปรียบที่ให้ความสำคัญของตัวตั้ง และตัวเปรียบว่ามีคุณสมบัติทั้งหมดตรงกัน ไม่ใช่เทียบเฉพาะลักษณะเด่นบางประการอย่างอุปมา ดังนั้นการใช้ความเปรียบอุปลักษณ์ย่อม

สื่อความเข้มข้นของ “สาร” มากกว่า

ดังที่ กุสุมารักษมณี ได้กล่าวไว้ใน “การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต” (2524:67) ดังนี้

รูปกะหรืออุปลักษณ์เป็นการเปรียบเทียบที่มีพื้นฐานมาจากอุปมาอีกที เกิดจากความรู้สึกว่าอุปไมยหรือสิ่งที่จะนำไปเปรียบกับอุปมานั้นสูงส่งและมีคุณค่ามาก หากจะเปรียบว่าเหมือนกับอุปมาน ก็ยังไม่เพียงพอ จึงถือว่าเป็นสิ่งเดียวกับอุปมานเสียเลย หรือบางครั้งเกิดจากความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ทำให้มนุษย์พยายามมองหาสิ่งที่จะเป็นตัวแทน ผู้เป็นที่รักของตน แล้วโยงสิ่งนั้นเข้ากับผู้เป็นที่รัก

แนวคิดเรื่อง “พุทธราชา” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญว่าพระราชาคือ พระพุทธเจ้า นั่นถือเป็นแนวคิดที่เป็น “ราก” ของสังคมไทยมาแต่โบราณกาลแล้ว แม้ไม่อาจจะระบุได้แน่ชัด แต่ในสังคมไทยเหนือปรากฏแนวคิดเรื่องพุทธราชาใน ตำนานมูลศาสนา ระบุว่าผู้เป็นกษัตริย์ของชุมชนคือพระโพธิสัตว์ผู้ที่ต่อมากจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2518 : 40, อ้างถึงใน ชลดา เรื่องรักษัตริย์จิต 2538 : 58) นอกจากนี้ก็จะใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อสื่อความหมายว่าเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว กวีจึงกล่าวถึงพระบรมไตรโลกนาถว่ามีพระจริยาวัตรเฉกเช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ คือการสั่งสมทศบารมี เพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณและกล่าวถึงพระองค์ว่าทรงบริจาคตานเป็นเครื่องอุปโภคอย่างละสิ่งเป็นจำนวนร้อยๆ เพื่อเพิ่มพูนพระบารมีดังปรากฏในโคลงบทที่ 30 และบทที่ 72 ตามลำดับ ดังนี้

ทศกุตลไสสาครแท้	ทศธรรม
ทศกุตลทศษิณ	สิบล้าง
ทศบารมีสรร	เพชฌก้อ กลพ้อ
ทศไกรธพระเจ้ามล้าง	เน่งนอน
แกลงปางธรรมิศรเจ้า	จอมปราณ
เสดจลวงบเกรงกรุง	ท้าวด้าว
แสดงปางเมื่อพระทาน	อุปโลก นันนนา
แลลิ่งแลร้อยท้าว	แม่ผล

ส่วนความเปรียบอติพจน์ในขวนพ่ายโคลงต้น เป็นการสื่อ “สาร” เพื่อเน้นย้ำแนวคิดหรือความคิดความเชื่อความเป็น “พุทธราชา” ของพระบรมไตรโลกนาถให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น เพราะไม่เพียงแต่พระคุณสมบัติ และพระภารกิจหน้าที่ของพระองค์จะเหนือกว่ามนุษย์ทั่วไปแล้ว ยังเหนือกว่าเทพที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพระปรมาภิไธย “บรมไตรโลกนาถ” นั้นแปลว่าเป็นที่พึ่งอันสูงสุดแห่งโลกทั้งสาม และเป็นคำที่เรียกผู้ควรเคารพ ได้แก่ พระพุทธเจ้า ซึ่งยังปรากฏในลิลิตตะเลงพ่ายว่า “พระตรีโลกนาถแก้ว แด้จมาร” (เสาวณิต วิงวอน 2530: 415)

แนวคิดเรื่อง “พุทธราชา” ในยุวนพ่ายโคลงต้น เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมเพราะ “กวีถึงจะเป็นคนเดียวที่เปรียบเสมือนสามคน คือนอกจากจะเป็นนักประพันธ์ ช่างแต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้นสมัยนั้น และเป็นพลเมืองอีกด้วย” (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ 2531:96) สังคมในสมัยอยุธยาตอนต้น มีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับกษัตริย์โดยยังคงยึดแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการกำหนดเนื้อหาสาระ ซึ่งสืบเนื่องมาจากสุโขทัย “...คือเป็นมหาสมมติราชาและพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่ดีอย่างสำคัญยิ่ง จนต้องบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารก็คือการสร้างวัด” (อาคม พัตติยะ 2537:16-17 อ้างถึงในคุรุรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล 2536:270) และ “นอกจากจะเป็นมหาสมมติราชาแล้ว กษัตริย์อยุธยาในระยะแรกก่อตั้งอาณาจักร ยังมีฐานะเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้มีบุญบารมีและพระจักรพรรดิราชา หรือพระราชาริชาชผู้ยิ่งใหญ่ เหนือกว่าพระราชาทังปวง” (คุรุรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล 2536:270) ลักษณะดังกล่าวปรากฏชัดใน ลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเป็นวรรณคดีสำคัญ และเก่าแก่ที่สุดในสมัยอยุธยาตอนต้นที่ได้กล่าวอ้างความเป็นพระจักรพรรดิราชาของพระมหากษัตริย์ ดังความในร่ายบทที่ 4 ว่า “ผู้ผ่านเกล้าอยุธยา สมเด็จพระรามธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิศรราชาธิราช” (กรมศิลปากร 2529:8) แม้แนวคิดเรื่อง “พุทธราชา” และ “เทวราชา” ในอยุธยาตอนต้นนี้ มีลักษณะผสมผสานกันจนดูเหมือนว่า ศาสนาพราหมณ์ได้ส่งอิทธิพลให้พระพุทธรูปในสังคมไทยมีลักษณะเป็นพุทธ-พราหมณ์ แต่อันที่จริงแล้ว ศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาตั้งแต่ในสมัยพระรามธิบดีที่ 1 นี้ เป็นเพียงเครื่องเสริมพระราชอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์ และถูกปรับเปลี่ยนแนวคิด และแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัยที่มีพุทธธรรมเป็นรากฐาน (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535:53-54) อีกทั้ง อาคม พัตติยะ (2527:16 อ้างถึงในคุรุรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล 2536:270) ยังกล่าวอีกว่า “คติเทวราชาที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งจะเห็นได้ชัดในสถาบันพระมหากษัตริย์อยุธยาหลังแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา”

การที่สังคมในสมัยอยุธยาตอนต้นให้ความสำคัญกับแนวคิด “พุทธราชา” ซึ่งหมายถึงกษัตริย์คือพระพุทธรูป หรือพระโพธิสัตว์นั้นได้สะท้อนให้เห็นบทบาทที่สำคัญยิ่งของสถาบันศาสนา ในฐานะเครื่องหล่อหลอมขัดเกลาจิตใจของประชาชนให้มุ่งทำแต่ความดี เพราะ “สังคมอยุธยา ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำและเป็นจุดสุดยอดของสังคมนั้นประกอบไปด้วยคน 4 กลุ่ม คือ เจ้านาย ขุนนาง ไพร่ และ ทาส ส่วนกลุ่มที่มีความสำคัญยิ่ง ในฐานะที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงชนชั้นปกครอง และชนชั้นไพร่คือพระสงฆ์” (คุรุรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล 2536:306-308)

การกล่าวอย่างเน้นย้ำว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถคือพระพุทธรูปด้วยการใช้คำเรียกและความเปรียบในยุวนพ่ายโคลงต้นนี้ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นความเลื่อมใสต่อพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งของคนในยุคสมัยนี้แล้ว อีกนัยหนึ่งยังเป็นการสร้างความชอบธรรมให้เลื่อมใส ศรัทธา ต่อสถาบันกษัตริย์เพื่อผลทางการเมืองการปกครองอีกด้วย ดังที่ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540:97, 148) กล่าวว่า “...ในตอนนี้อนุพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง ในแง่ที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงใช้พุทธศาสนาเป็นสื่อรวมสุโขทัย และอยุธยาให้เป็นอาณาจักรเดียวกัน หลังจากการใช้นโยบายทางทหารไม่ได้ผล” และ “บทบาทที่สำคัญของศาสนาและ

ความเชื่อคือการผูกมัดให้สังคมรวมตัวให้เป็นหน่วยเดียวกัน...พุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการโยงราชสำนักให้ติดกับหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป” เช่นเดียวกับที่การรับคติ “เทวราชา” ในสมัยอยุธยาตอนต้นก็เพื่อผลทางการเมืองคือ เป็นเครื่องเสริมพระราชอำนาจของกษัตริย์ให้ศักดิ์สิทธิ์เด็ดขาดขึ้น (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง 2535: 54)

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงฉันท์” นั้น ชี้ให้เห็นว่า ภาษาในลักษณะของ “คำ” และ “ความเปรียบ” นอกจากกวีเลือกสรรเพื่อให้เห็นถึงความประณีตบรรจง อันเป็นอัจฉริยภาพทางภาษาของกวีแล้ว กวียังสื่อ “แง่คิด” จากถ้อยคำที่รังสรรค์ขึ้นด้วยเพราะ “...คำก็คือความคิดเพราะเราไม่อาจคิดโดยไม่มีคำหรือภาษาเป็นเครื่องคิด และคำกวีไม่ใช่เป็นเพียงถ้อยคำแทนความคิดตามธรรมดาเท่านั้น หากคำกวีคือผลึกของความรู้สึกรู้สึกนึกคิดอีกด้วย” (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ 2535:102) และ “แง่คิด” หรือความคิดอันเกิดจากการใช้คำเรียก และความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงฉันท์ คือ แง่คิดในด้านของการเชิดชู สดุดติกษัตริย์ ในฐานะที่เป็น “เทวราชา” หรือสมมุติเทพ ผสมผสานกับความเป็น “พุทธราชา” อันหมายรวมถึงความเป็น “ธรรมราชา” ซึ่งเป็นพระคุณสมบัติอันสำคัญยิ่งของความเป็นกษัตริย์ อย่างไรก็ตามกวีสื่อแง่คิด “พุทธราชา” ซึ่งเป็น “ราก” ของสังคมไทยมาแต่โบราณให้เข้มข้นและแจ่มชัดกว่า โดยให้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมของสมัยอยุธยาตอนต้น และยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่น ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันศาสนา โดยที่กษัตริย์นำพุทธศาสนามาสร้างความชอบธรรมให้ได้รับความเชื่อมั่นและศรัทธา เช่นเดียวกับนำคติ “เทวราชา” มาเสริมอำนาจและความเด็ดขาดเพื่อผลทางด้านกรปกครอง

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาคสกุล และคณะ. *การใช้ภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2524.
- กุสุมา รัชชมณี. *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. "คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย". *วรรณกรรม-ศิลปะสตูดิโอ*. หน้า 57-75. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *อารยธรรมไทยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : ดันอ้อแกรมมี, 2540.
- ชุมนุมภาษาไทยของครูสภา. *คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง*. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของครูสภา, 2509.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2527.
- ทองสุก เกตุโรจน์. *อธิบายศัพท์วรรณคดี*. (แปลจาก A Glossary of Literary Terms ของ M.H. Abrams) กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, 2529.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. *ดั่งนั้นอันจึงเขียน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้าหอม, 2535.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2534.
- ยุพร แสงทักษิณ. *วรรณคดียอพระเกียรติ*. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของครูสภา, 2537.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2531.
- วิสุทธ์ บุษยกุล. "ชื่อบุคคลสำคัญในมหากาพย์ที่มีกล่าวถึงในบทยอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในเรื่องยวนพ่าย". *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*. 14 (ธันวาคม 2540) : 128-140.
- ศิลปากร, กรม. *ลิลิตยวนพ่ายฉบับหอสมุดแห่งชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2512.
- ศิลปากร, กรม. *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2529.
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. *เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย หน่วยที่ 1-8*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2536.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. *พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง*. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- เสาวณิต จิวอน. "การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ". *วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2530.
- เสาวณิต จิวอน. "เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ". *วรรณกรรม - ศิลปะสตูดิโอ*. หน้า 76-87. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538.